

EESTI MAJANDUSPIIRKONNA EDASISE ARENDAMISE KÜSIMUSI

Geograafiatead. kand. V. Tarmisto

(Eesti NSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituut)

Rajooniliste komplekssete majandusprobleemide uurimise ülesandeks, lähtudes sotsialistliku tootmise arendamise ja õige paigutamise vajadusest, on kindlaks määrata majandusrajoonide kompleksse arengu teaduslikud alused. Seejuures lähtutakse looduslike ja tööjõureservide ning juba olemasolevate tootmisvahendite võimalikult efektiivsemast ärakasutamisest.

Sellised uurimised võimaldavad teha ettepanekuid tootmise arendamiseks ja paigutamiseks ühes või teises rajoonis perspektiiviga 10—20 aastat.

Majandusrajoonides, samuti ka ühe või teise liiduvabariigi rahvamajanduses esinevad tootmise arenemise ja paiknemise üldiste seaduspärasuste taustal teatud iseärasused, mis sõltuvad looduslikest, tehnilistest, ajaloolistest ja muudest teguritest. Marksismi-leninismi klassikute töödes ja NSV Liidu Kommunistliku Partei kongresside ja pleenumite otsustes on öeldud, et majanduse arenemise ja paiknemise uurimisel ei tohi ignoreerida neid piirkondlikke iseärasusi ja teha mitmesuguseid otsuseid ainult kogu maa kui terviku mastaabis.

V. I. Lenin kirjutas oma töös «Kapitalismi arenemine Venemaal», et kapitalismi arenemise ühtse protsessi puhul esinesid erinevused mitte üksnes majanduse sotsiaalsetes tüüpides ja tema harudes (tööstus ja põllumajandus), vaid ka erinevates rajoonides. V. I. Lenin uuris mainitud teoses nähtusi mitte ainult kogu maal tervikuna, vaid ka tema üksikutes rajoonides, nähes selles ainuõiget teaduslikku lähenemist. Ta kirjutas: «Massilised ning üldised andmed igasuguste viljade kasvatamise kohta võivad anda (ja sedagi mitte alati) ainult kõige üldisemaid viiteid sellele protsessile, sest seejuures kaovad eri piirkondade spetsiifilised iseärasused. Ent just mitmesuguste põllumajandusrajoonide spetsialiseerimises seisabki üks Venemaa reformijärgse põllumajanduse kõige iseloomulikumaid jooni.»¹ Oma ühes teises uurimuses «Uusi and-

¹ V. I. Lenin, Teosed, 3. kd., lk. 206.

meid kapitalismi arenemise seadustest põllumajanduses» teostab V. I. Lenin, uurides kapitalismi arenemist USA põllumajanduses, samuti analüüsi rajoonide lõikes.

Kapitalismi asendumisel sotsialismiga, mil tootmise eesmärgiks pole enam kasumi saamine, vaid kogu ühiskonna kasvavate vajaduste rahuldamine, tekib objektiivne, sotsialismi majandusseaduste toimest tingitud vajadus õige rajoonilise organiseerimise järele. Selline majanduse organiseerimine, lähtudes kohalikest tingimustest ja iseärasustest, võimaldab saavutada tootmise ratsionaalse paigutuse, õige ühiskondliku tööjaotuse, rajooni looduslike ja tööjõuresursside täielikuma kasutamise ning kohaliku initsiatiivi tõstmise abil kõrget tööviljakust ja laiendatud sotsialistliku taastootmise kiiret tempot.

Lähtudes eeltoodust oli nõukogude võimu üheks esimeseks ülesandeks NSV Liidu rajoneerimine. Partei kongresside otsustes ja V. I. Lenini töödes on korduvalt märgitud, et rajoneerimine soodustab mitte ainult rahvaste õiguslikku, vaid ka majanduslikku võrdsust ja tähendab partei rahvuspoliitika elluviimist. Majandusliku rajoneerimise alused töötati välja, arvestades kõiki tegureid, s. o. looduslikke, majanduslikke, ajaloolisi, samuti ka rahvuslikku momenti, sest «elanikkonna rahvuslik koosseis on üks lähtsamaid majanduslikke tegureid».²

Praegusel ajal, mil vastavalt NLKP Keskkomitee veebruaripleenumi (1957 a.) otsusele «Tööstuse ja ehitustegevuse juhtimise organiseerimise edasisest täiustamisest» on NSV Liidus üle mindud tööstuse ja ehitustegevuse juhtimisele majanduspiirkondade baasil, omab sotsialistliku tootmise kompleksse arendamise ja õige paigutamise küsimuste lahendamise eriti suurt tähtsust.

See tähtsus on seda suurem seetõttu, et NSV Liidus on asunud rahvamajanduse arendamise perspektiivplaani koostamisele 10—15 aasta peale, mis on kommunismile ülemineku grandioosseks programmiks meie maal. On selge, et niisuguse kolossaalse ülesande teostamiseks on vajalikud suureulatuslikud eeltööd, mis seisnevad üksikute majandusharude arendamise generaalskeemide koostamises ja teiselt poolt NSV Liidu majandusrajoonide tootlike jõudude kompleksseks arendamiseks vajalike teaduslike aluste loomises.

Majanduspiirkondade majandusliku arengu perspektiivide kindlaksmääramiseks on ühe esimese sammuna vaja kindlaks teha ühe või teise majanduspiirkonna majanduse arengutase ja võrrelda seda teiste, looduslike ressursside ja tootmise spetsiifika poolest enam-vähem sarnaste majanduspiirkondade majanduse arengutasemega. Teiste sõnadega — on vaja kindlaks määrata ühe või teise majanduspiirkonna majanduse koht ühe või teise majanduspiirkondade grupi majanduses. Arvestades looduslike ressursside, tööjõureservide ja teiste tegurite kasutamise intensiivsust, on majanduspiirkondade tootmistaseme omavahelise võrdlemisega võimalik välja selgitada reserve tootmise arendamiseks. Antud

² V. I. Lenin, Teosed, 20. kd. lk. 32.

juhul on püütud Eesti majanduspiirkonna majanduse arengutaset võrrelda teiste Balti majanduspiirkondade majanduse arengutasemega.

Kuidas aga konkreetselt määrata kindlaks ühe või teise majanduspiirkonna majanduse arengutase, tema koht ühe või teise majanduspiirkondade grupi majanduses?

Kriteeriumiks, mis võimaldaks kõige õigemini kindlaks määrata ühe või teise majanduspiirkonna arengutaseme, on natsionaalse tulu suurus ühe elaniku kohta. Kahjuks ei ole see veel võimalik praegu kasutada olevate statistiliste materjalide puudulikkuse tõttu. Seetõttu tuleb kasutada teisi, vähem täpseid näitajaid, nagu tööstuse kogutoodang (rahalisel väljenduses) ja tähtsamate tööstustoodete toodang (naturaalnäitajates) ühe elaniku kohta, tööstustöölise ja tööliste-teenistujate arv 1000 elaniku kohta, tähtsamate põllumajandussaaduste toodang ühe elaniku kohta ja 100 ha põllumajanduslike kõlvikute kohta jne.

Vaatamata teatud tinglikkusele on mainitud näitajate abil siiski võimalik küllalt edukalt kindlaks määrata ühe või teise majanduspiirkonna majanduse arengutaset.

Analüüsime kõige esmalt tööstustöölise arvu 1000 elaniku kohta Balti liiduvabariikides, milledest igaüks on ühtlasi ka iseseisev majanduspiirkond.

Nõukogude võimu tingimustes on Balti liiduvabariikides sotsialistliku industrialiseerimise tulemusena toimunud tööstustöölise arvu silmapaistev suurenemine. Kahjuks puuduvad andmed Balti liiduvabariikide kohta tervikuna. Näiteks võib aga tuua Eesti NSV, kus tööstustöölise arv 1956. aastal (104 675) ületas kodanliku Eesti tööstustöölise arvu suur- ja kesktööstuses (1939. aastal ligikaudu 60 000) 75% võrra. 1000 elaniku kohta tuli kodanlikus Eestis kõigest 54 tööstustöölist, Eesti NSV-s tuli aga 1955. aastal 1000 elaniku kohta 95,1 tööstustöölist.

Järgnevalt vaatleme tööstustöölise juurdekasvu Balti liiduvabariikides ajavahemikul 1950—1955 arvestatuna 1000 elaniku kohta.

Tabel I

Tööstustöölise arv 1000 elaniku kohta

	1950. a.	1955. a.	Suurenemine 1955.a. võrreldes 1950. aastaga %-des
NSV Liit	56,5	71,4	26,4
Balti liiduvabariigid (keskmise)	48,3	65,6	35,8
Eesti NSV	73,5	95,1	29,4
Läti NSV	63,6	79,1	24,4
Leedu NSV	26,7	43,6	63,3

Tabelist nähtub, et tööstustöölise keskmine arv 1000 elaniku kohta on Balti liiduvabariikides mõnevõrra väiksem kui NSV Liidu

keskmise. Balti liiduvabariikide keskmine aga ei anna õiget pilti, sest Leedu NSV-s on tööstustöölise arv 1000 elaniku kohta suhteliselt väike — ligikaudu 2 korda väiksem kui Eesti NSV-s ja Läti NSV-s. Kui Leedu NSV-d mitte arvestada, ületavad Eesti NSV ja Läti NSV tunduvalt üleliidulise tööstustöölise taseme 1000 elaniku kohta.

Eesti NSV on tööstustöölise arvult 1000 elaniku kohta (95,1) Balti liiduvabariikide hulgas silmapaistval kohal, ületades tunduvalt Läti NSV-d (79,1) ja suuresti Leedu NSV-d (43,6 tööstustöölise 1000 elaniku kohta). Seejuures väärib tähelepanu, et kuigi juba 1950. aastal oli tööstustöölise osatähtsus Eesti NSV-s juba üsna suur (73,5 1000 elaniku kohta), oli tööstustöölise juurdekasv viienda viisaastaku (1950—1955) jooksul ikkagi üsna silmapaistev — 29,4%, mis ületab tööstustöölise juurdekasvu Läti NSV-s. Mis puutub Leedu NSV-sse, siis oli seal tööstustöölise arvu suhteline suurenemine, võrreldes teiste Balti liiduvabariikidega, kõige suurem ja seda õigustatult, sest veel 1950. aastal jäi Leedu NSV tööstustöölise arvult 1000 elaniku kohta Eesti NSV-st maha ligemale 3 korda.

Eeltoodust järeldub, et kohalikud tööjõureservid rahvamajanduse, eriti aga tööstuse arendamiseks on Balti liiduvabariikides üsna erinevad. Kõige vähem reserve on Eesti NSV-l, kus tööstustöölise arvu suhe elanikkonna arvusse läheneb arenenumate tööstusmaade tasemele. Prantsusmaal näiteks tuleb 1000 elaniku kohta ligikaudu 120—130 tööstustöölise.

Tunduvalt ületab Eesti NSV tööstustöölise arvult 1000 elaniku kohta sellist maad nagu Soome, kus tööstustöölise arv 1000 elaniku kohta ulatus 1954. aastal 78-le.

Siinkohal peab veel märkima, et juba tsaari-Venemaa tingimustes oli Eestimaa kubermang Venemaa üks arenenumaid nn. tööstuskubermange. Eestimaa kubermangus tuli enne Esimest maailmasõda iga 1000 elaniku kohta 43,8 tööstustöölise (Venemaa keskmine 13,3)

Samadele järeldustele jõuame ka siis, kui võrrelda tööliste ja teenistujate koguarvu rahvamajanduses 1000 elaniku kohta. 1955. aasta andmetel tuli 1000 elaniku kohta töölise ja teenistujaid NSV Liidus 242, Balti liiduvabariikides keskmiselt 241 (sellest Eesti NSV-s 324, Läti NSV-s 276 ja Leedu NSV-s 182). Võrreldes teiste liiduvabariikidega on Eesti NSV tööliste ja teenistujate arvult 1000 elaniku kohta NSV Liidus esimesel, Vene NFSV teisel, Läti NSV kolmandal ja Leedu NSV kuandal kohal.

Rahvamajanduse tööjõuga varustamine Eesti NSV-s on kõige pingelisem mitte üksnes Balti liiduvabariikide hulgas, vaid ka võrreldes teiste liiduvabariikidega. See seab vabariigi ette täie taravusega ülesande arendada eeskätt neid tööstusharusid, mis vajavad suhteliselt vähe, kuid selle eest kvalifitseeritud tööjõudu. Mainitud järeldus on täielikus kooskõlas ka sellega, et vabariik, omades suhteliselt väheseid looduslikke ressursse, peab

palju tööstusele vajalikku toorainet sisse vedama. Kaugelt sisseveetava tooraine koguste vähendamiseks on vaja tööstust spetsiaalseerida vähe toorainet vajavatele tööstusharudele.

Ühe või teise majanduspiirkonna majanduse arengutaseme üheks tähtsamaks näitajaks on majanduspiirkonna tööstustoodangu suurus (rahalisel väljenduses) ühe elaniku kohta. Kahjuks puuduvad Balti liiduvabariikide tööstustoodangu absoluutse suuruse kohta võrreldavad andmed, mistõttu vaatleme Eesti NSV majanduse arengutaset mõningate tähtsamate tööstusharude järgi. Peatume eelkõige elektrienergia tootmisel, mis on teravaks küsimuseks kõigis kolmes Balti liiduvabariigis.

Nõukogude võimu tingimustes on Balti liiduvabariikides elektrienergia tootmise alal toimunud suur tõus. 1956. aastal toodeti Balti liiduvabariikides (arvestatuna ühe elaniku kohta) üle 5 korra rohkem elektrienergiat kui 1940. aastal. Eriti paistab silma Leedu NSV kus võrreldes sõjaeelsega toodetakse praegu elaniku kohta 8 korda rohkem elektrienergiat. Erakordselt suur tõus elektrienergia tootmise alal Leedu NSV-s on seletatav sellega, et kodanliku võimu tingimustes oli Leedu elektrienergia tootmise poolest Euroopa riikide hulgas viimastel kohtadel. Eesti NSV-s on elektrienergia tootmise kasvutempo ligilähedane Balti liiduvabariikide keskmisele (5,4 korda), kuna Läti NSV-s, arvestades tootmise kõrgemat taset juba 1940. aastal, oli kasv 1956. aastal, võrreldes 1940. aastaga, mõnevõrra väiksem — üle 4 korra elaniku kohta. Balti riikidele kodanliku võimu ajal omasest suhteliselt madalast elektrienergia tootmise tasemest tingituna on mõistetav, miks elektrienergia tootmise kasvutempo Balti liiduvabariikides ajavahemikus 1940—1956 tunduvalt ületab üleliidulise elektrienergia tootmise kasvutempo 1940.—1956. aasta jooksul (3,8 korda).

Elektrienergia toodangu poolest on Balti liiduvabariikide osatähtsus NSV Liidu kogutoodangus üsna väike — 1,4%. Balti liiduvabariikide seas on elektrienergia toodang peaaegu võrdne Eesti ja Läti NSV-s, olles samal ajal tugevasti ees Leedu NSV-st. Toodangu poolest ühe elaniku kohta (1956. aasta andmeil) nihkub aga esikohale Eesti NSV (891,4 kWh elaniku kohta), ületades ligemale kaks korda Läti NSV-d.

Seega on elektrienergia tootmine Eesti NSV-s oma lõunanaaberriitest tunduvalt kõrgemal tasemel. Üleliidulises ulatuses ei saa aga elektrienergia tootmise taset elaniku kohta Eesti NSV-s siiski pidada kuigi kõrgeks (5. koht liiduvabariikide hulgas). Kaugelt madalamal tasemel on aga Läti NSV — 10. kohal, kuna Leedu NSV asub viimasel, 15. kohal liiduvabariikide hulgas. Siit ka järeldus, et Balti liiduvabariikide hulgas tuleb elektrienergia tootmist eriti kiiresti arendada Leedus ja Lätis. Võrdluseks on huvitav märkida, et Leedu ja Läti NSV jäävad elektrienergia tootmises elaniku kohta maha ka Taanist (1955. a. — 873,8 kWh elektrienergiat elaniku kohta). Eesti NSV seevastu mõnevõrra ületab Taa-

nit. Kõik Balti liiduvabariigid jäävad aga omakorda elektrienergia toodangult maha Soomest, kus 1956. a. toodeti 1578 kWh elektrienergiat elaniku kohta.

Seoses eeltooduga tõuseb küsimus, millised on Balti liiduvabariikides elektrienergia tootmise suurendamiseks edasised võimalused? Peatume kõigepealt hüdroenergia ressursidel. Nagu teada, on hüdroenergia ressursse Eesti NSV-s ligikaudu 140 000 kW, Läti NSV-s 700 000 kW ja Leedus 600 000 kW. Nende ressursside kasutamise aste on tänapäeval järgmine: 1 kW hüdroenergia ressursside kohta toodetakse Eesti NSV-s (kaasa arvatud Leningradi oblastis asuva Narva hüdroelektrijaama toodang) aastas ligikaudu 5000 kWh, Läti NSV-s 525 ja Leedu NSV-s kõigest 19 kWh hüdroelektrienergiat. Täpsematel arvestustel peatumata tuleb konstateerida, et Eesti NSV-s on hüdroenergeetiliste ressursside kasutamisel elektrienergia tootmiseks juba saavutatud nn. optimaalne piir, mille ületamine ei ole majanduslikult enam õigustatud, sest vabariigis elektrienergia tootmiseks veel kasutamata jõgedele saab rajada vaid väikesi hüdroelektrijaamu, mis ei ole toodangu kõrge omahinna ja rea teiste põhjuste tõttu rahvamajanduslikult otstarbekad.

Suures osas on aga kasutamata, vaatamata Kegumsi hüdroelektrijaamale Daugava jõel, Läti NSV hüdroenergiavarud. Leedu NSV rikkalikud võimalused hüdroelektrienergia tootmiseks on samuti faktiliselt peaaegu täiesti kasutamata.

Mis puutub turbasse, siis Leedu NSV-s toodetakse 60%, Läti NSV-s 50% ja Eesti NSV-s kõigest 4% kogu toodetavast elektrienergiast turbakütusel töötavates soojuselektrijaamades. Eesti NSV üsna suurte turbavarude kasutamine elektrienergia tootmiseks on seega senini olnud hoopiski tühine. Suurel määral on see tingitud sellest, et Eesti NSV-s on põlevkivivarud, mida ei ole teistel Balti liiduvabariikidel.

Eesti NSV-le on iseloomustav, et põlevkivi on kujunenud vabariigi tähtsaimaks energeetiliseks kütuseks. 1955. a. Eesti NSV-s toodetud elektrienergiast saadi 86% põlevkivikütusel töötavatest elektrijaamadest. Vabariigi hüdroressursid, nagu põlevkivigi, on lähtudes vabariigi geograafilisest asendist kujunenud eeskätt nn. üleliidulise tähtsusega looduslikeks ressurssideks. On mõistetav, et praegu rajatav Balti soojuselektrijaam (600 000 kW) aitab vähendada ka NSV Liidu kogu loodeosas esinevat energiadefitsiiti. Seoses sellega, et Eesti põlevkivi on muutunud kohaliku tähtsusega loodusvarast üleliidulise tähtsusega tooraineks (1965. aastaks on kavandatud Eesti NSV-s põlevkivitoodangut suurendada 16 miljonile tonnile), oleks õige, et vabariigis pöörataks senisest suuremat tähelepanu ka kohalike kütusevarude, s. o. turbavarude kasutamisele elektrienergia tootmiseks. Vabariigi omavajaduste rahuldamise seisukohalt elektrienergiaga (kõiki maa-asulaid ei saa niikuinii lülitada NSV Liidu loodeosa liiduvabariikide vahelisse ühtsesse elekfriliinide võrku) oleks see vägagi vaja-

lik ning looduslike ressursside veelgi ulatuslikuma kasutamise seisukohalt (turbavarused kasutatakse praegu vähe) isegi hädavajalik.

Kütteturba tootmises on Balti liiduvabariikide osatähtsus NSV Liidu turbatoodangus 7,6%, mis ületab seega suuresti Balti liiduvabariikide osatähtsuse NSV Liidus elektrienergia tootmisel. Sõjajärgsetel aastatel on Balti liiduvabariikides turbatootmise alal toimunud samuti silmapaistev tõus. 1956. aastal, võrreldes 1940. aastaga, on turbatootmine elaniku kohta suurenenud 5,6 korda (NSV Liidu keskmine toodangu tõus 27%). Turbatootmise kasvutempolt on teistest Balti liiduvabariikidest kaugel ees Leedu NSV, kus ajavahemikul 1940—1956 on turba tootmine elaniku kohta suurenenud 35,2 kg-lt 638,1 kg-ni, s. o. 18,1 korda (Läti NSV-s 5,7 korda) Eesti NSV jääb kütteturba tootmise (ühes turbabriketiga) kasvutempolt maha üleliidulisest tasemest ja on toodangult ühe elaniku kohta (456,8 kg) Balti liiduvabariikide hulgas viimasel kohal (Leedus 590,5 ja Lätis 632,9 kg elaniku kohta). Üldse annab Eesti NSV kõigest 10,8% Balti liiduvabariikides tootetavast kütteturbast.

Turbavarude kasutamise madalat astet Eesti NSV-s näitab ka see, et Eesti NSV-s toodetakse geoloogiliste turbavarude 1 tonni kohta 0,4 kg, Läti NSV-s 0,7 ja Leedu NSV-s 3,5 kg kütteturvast. Seega jääb vabariik turbavarude kasutamise intensiivsusest ühe elaniku kohta Läti NSV-st maha ligemale 2 korda ja Leedu NSV-st üle 8 korra. Ei saa kuidagi nõustuda sellega, et 1955. aastal oli tükkturba ja turbabriketi osatähtsus vabariigi kütusebilansis kõigest 6,2%, samal ajal kui see Läti NSV-s oli 21% ja Leedu NSV-s veelgi rohkem. Samuti ei saa nõus olla turba tootmise äärmiselt väikese kasvutempoga vabariigis, sest sellega jääb pikaks ajaks lahendamata vabariigi maa-asulate ja vähemate linnade ning alevite varustamine kütusega, kuna viimaseid pole võimalik ei gasifitseerida ega ka varustada põlevkiviküttega, sest põlevkivi ei saa kasutada koduses majapidamises. Turbatööstuse arendamisele mitteküllaldase tähelepanu pööramine on aga viinud selleni, et vabariigis 1955. aastal kõigist tarvitatud küttepuidest langes põllumajanduse arvele 41% ja kommunaalmajanduse arvele 35%. Andmed näitavad, et kolhoosid, masina-traktorijaamad ja sovhoosid raiuvad nii kütteks kui ka tarbepuudeks igal aastal kuni 700 000 tihumeetrit puitu, mis ei tähenda midagi muud kui vabariigi niigi etteraiutatud metsavarude edasist ülemäärast eksploateerimist. Seepärast tuleks kõigiti toetada seisukohti, mis peavad vajalikuks turbavarude laialdast kasutamist esmajoones turbabriketi ja tükkturba ning teises järjekorras elektrienergia tootmiseks. Kahjuks on turbabriketitööstuse edasiarenemise tempo vabariigis ebapiisav ning turba kasutamist elektrienergia tootmiseks ei ole lähemas tulevikus samuti ette näha.

Vabariigi turbavarude ratsionaalse kasutamise ja põllumajanduse arendamise seisukohalt on suur tähtsus ka alusturba tootmi-

sel. Tuleb arvestada esiteks seda, et praegu toodetakse vabariigis ligemale kaks korda vähem alusturvast kui enne sõda, ning teiseks seda, et alusturba tootmiseks on võimalik ära kasutada just väikesi, kohaliku tähtsusega turbamassiive, mis aga ei ole võimalik turbabriketi tootmise ja turbal töötavate elektrijaamade varustamise puhul.

Järgnevalt peatume vabariigi metsa- ja puidutööstuse arengutasemel. Võtame vaatluse alla saematerjalide, vineeri, paberi, tselluloosi ja mööbli tootmise.

NSV Liidu vastavate tööstusharude absoluutses toodangus on 1956. aasta andmetel Balti liiduvabariikidel järgmine osatähtsus: saematerjalide tootmises 3,4%, vineeri tootmises 13,6% ja paberi tootmises 8,9%.

Ajavahemikul 1940—1956 on saematerjalide ja paberi tootmine elaniku kohta Balti liiduvabariikides suurenenud 3—4 korda, ületades üleliidulise kasvutempo 2 korda. Vineeri tootmises elaniku kohta on Balti liiduvabariikides kasvutempo samuti suurem kui üleliiduline. Silmapaistev oli vineeritoodangu tõus Leedu NSV-s — 12,5 korda, võrreldes 1940. aastaga. Läti NSV-s on ületatud, 1940. aasta tootmistase elaniku kohta 2,5 korda; Eesti NSV-s on vineeri tootmine teinud vähikäiku, eriti kui meenutada, et Eesti oli n. ö. vineeri tootmise hälliks Venemaal. Ka kodanlikus Eestis oli vineeri tootmine suhteliselt kõrgel tasemel, paistes eriti silma oma kvaliteedi poolest.

Vineeri kui väga defitsiitse ja vajaliku materjali tootmist ei arendatud siiani vajaliku kiirusega, mis oli omakorda piduriks mööblitööstuse arengule. Toorainet vineeri tootmiseks vabariigis jätkub, sest kasepakke pakutakse ehitusorganisatsioonidele ning realiseeritakse isegi Ukrainas ja Moldaavias.

Tselluloositoodangult elaniku kohta ületab Eesti NSV praegu Läti NSV-d ligikaudu 5 korda (Leedu NSV-s tselluloosi ei toodeta). Mööbli tootmises elaniku kohta (rahalisel väljenduses) on Balti liiduvabariikidest Eesti NSV ja Läti NSV tootmistase enam-vähem võrdne — ligikaudu 110—113 rubla elaniku kohta, ületades Leedu NSV-d ligemale 2 korda.

Paberi tootmises elaniku kohta ületab Eesti NSV oma naabreid suuresti (ligikaudu 1,5 korda Lätit ja 3 korda Leedut). Saematerjalide tootmises elaniku kohta ületab aga Eesti NSV mõnevõrra Läti NSV-d ja üsna suuresti Leedu NSV-d.

Leedu NSV metsa- ja puidutööstuse suhteliselt madalam tase on tingitud eelkõige sellest, et Leedu NSV-s on puiduvõrud ühe elaniku kohta (31 m³) kaks korda vähemad kui Lätis (67,0 m³) ja Eestis (68,0 m³).

Peatumata täpsematel arvestustel tuleb märkida, et Eesti NSV on teistest Balti liiduvabariikidest toodangult ühe elaniku kohta ees saematerjalide, paberi ja tselluloosi tootmise alal, kuid jääb Läti NSV-st maha vineeri, papi, tuletikkude, standardmajade ja ka mööbli tootmises.

Eesti NSV mahajäämus lõunanaabrist puidutöötlemise alal (vaatamata tunduvalt suuremale paberi- ja tselluloositoodangule) on tõsine eriti seetõttu, et Eesti NSV-s on tarbepuidu ülestöötamine ajavahemikus 1950—1955 suurenenud tervelt 45% võrra. Läti NSV-s on aga tarbepuidu ülestöötamine samas ajavahemikus seevastu hoopis 11% võrra vähenenud. On ilmne, et Eesti NSV-s on suurendatud metsa töötleva tööstuse toodangut peamiselt kohalike metsavarude kasutamise arvel, kuna metsa väljastpoolt sissetoomisega on olnud liiga tagasihoidlik. Liigselt suur osa vabariigi tarbemetsast läheb ka puitmaterjalina ehitusteks. 1955. aastal läks ligemale 31% ülestöötatud tarbemetsast saematerjalideks. Läti NSV-s läks samal aastal ülestöötatud metsast saematerjalideks mõnevõrra vähem — 27%. Saematerjalide suhteliselt suur osatähtsus ülestöötatava metsa koguses nõuab kõigi pingutuste tegemist, et asendada metsa kasutamist ehitustel puidu jäätmetest ja mineraalsetest toorainetest valmistatud ehitusmaterjalidega.

Eesti NSV metsavarude väga intensiivne kasutamine (1956. aastal suurenes riigimetsades puidu ülestöötamine võrreldes 1940. aastaga ligemale 2 korda, Läti NSV on jäänud 1940. aasta tasemele, Leedu NSV-s on aga metsa ülestöötamine hoopiski tunduvalt vähenenud) on viinud selleni, et puidu ülestöötamine ületab puidu aastase juurdekasvu. Kui metsa raiumine jätkub sama tempoga kui praegu, on paratamatu, et vabariigi tselluloosi-, paberi-, vineeri- ja mööblitööstust ning ehituste vajadusi ei ole võimalik enam kuigi suures ulatuses rahuldada kohaliku puiduga.

On arusaadav, et rahvamajanduse sõjajärgse taastamise perioodil, samuti ka tema edasiarendamise esimestel aastatel oli metsavarude ülenormatiivne ekspluateerimine põhjendatud — ei olnud teist võimalust. Käesoleval ajal, rahvamajanduse edasiarendamise uute ulatuslike perspektiivide valguses ei saa aga vabariigi metsavarude ülenormatiivset ekspluateerimist enam pidada õigeks.

Tuleks suurendada metsa sissevedu Eestisse teistest NSV Liidu majandusrajoonidest ja spetsialiseerida vabariigi puidutöötlemise tööstus eeskätt suhteliselt vähe puitu, kuid kvalifitseeritud tööjõudu vajava toodangu valmistamisele (mööbel, vineer, kvaliteetpaber). Ei tohiks suurendada tselluloosi tootmist. Tuleks teha maksimaalseid pingutusi ehituspuidu vajaduse vähendamiseks ning puitkütuse asendamiseks turbabriketi, turba ja gaasiga.

Edasiselt käsitleme mineraalväetiste tootmisega seoses olevaid küsimusi.

Mineraalväetiste tootmises on Balti liiduvabariikide osatähtsus NSV Liidu mineraalväetiste kogutoodangus 8,1%. Selles tööstusharus on Balti liiduvabariikide saavutused, võrreldes sõjaeelsega, eriti suured: Läti NSV-s tõus 6,3 korda, Eesti NSV-s ja Leedu NSV-s rajati superfosfaaditööstus alles pärast sõda.

1956. aastal oli mineraalväetiste tootmise poolest Balti liidu-

vabariikidest esikohal Eesti NSV, teisel kohal Läti NSV, kuna Leedus alles alustati superfosfaadi tootmist.

Kõneldes mineraalväetiste tootmisest ei saa mööda minna mõnedest iseärasustest, mis iseloomustavad nimetatud tootmis-haru arengut Balti liiduvabariikides. Nagu teada, ei leidu Lätis ega ka Leedus tootmisväärseid fosforiidivarusid. Eestis sellevastu on üsna silmapaistvaid fosforiidi leiukohti. Eesti NSV põhjarannikul ulatuvad fosforiidi geoloogilised varud (1940. aasta arves-tus) 36 miljoni tonnini (33%-line kontsentraat). Viimasel ajal on kindlaks tehtud suured fosforiidivarud Aseri ja Saka piirkonnas. Tuleb märkida, et Eesti fosforiit on superfosfaadiks töötlemiseks p a r i m a i d t o o r a i n e i d teiste fosforiitide hulgas. Vaata-mata nendele iseärasustele rajati superfosfaaditööstus kõigis kol-mes Balti liiduvabariigis üsna kaugelt — Koola poolsaarelt — juurdeveetavale apatiidile. Eesti kohalikust fosforiidi toorainest aga toodetakse tavalist, ja rikastatud fosforiidijahu, mida ei suu-deta kohapeal ära tarvitada.

Mineraalväetistest tuleks Eestis alustada lämmastikväetiste toot-mist, millise väetiseliigi tootmise alal on NSV Liidus mahajää-mus. Vastavad andmed aga tõendavad, et ilma lämmastikväetiste massilise kasutamiseta ei saa mittemustamullamaade põllumajan-duses saavutada saakide tunduvat tõusu. Balti liiduvabariikidest on Eesti NSV-l ainukesena suured, üleliidulise tähtsusega arengu-perspektiivid elektrienergia tootmise alal. Seega on Eesti NSV üks kohti NSV Liidu loodeosas, kus on reaalsed võimalused läm-mastikväetiste tootmiseks.

Ruumipuudusel pole võimalik peatuda kergetööstuse harudel, mille arengutasemelt Eesti NSV on Balti liiduvabariikide hulgas silmapaistval kohal eriti tekstiilitööstuse poolest.

Püüame järgnevalt võrrelda Eesti NSV põllumajanduse aren-gutaset teiste Balti liiduvabariikide põllumajanduse tasemega. Kahjuks on statistilised lähteandmed põllumajanduse kogutoo-dangu, samuti üksikute põllumajandussaaduste toodangu osas tunduvalt lünklikumad kui tööstuse alal. Põllumajandussaaduste toodangu osas oli võimalik kasutada võrreldavaid andmeid ainult liha- ja piimatoodangu kohta (1956. aasta andmed).

Lihatoodangult ühe elaniku kohta on Balti liiduvabariikidest esikohal Eesti NSV — 55,0 kg, teisel kohal Läti NSV — 50 kg ja viimasel kohal Leedu NSV — 44,9 kg liha elaniku kohta. Võr-reldes vastavate üleliiduliste andmetega (32,3 kg elaniku kohta) ületavad kõik Balti liiduvabariigid NSV Liidu keskmise taseme. Ameerika Ühendriikidest (102,3 kg liha elaniku kohta) jäävad aga Balti liiduvabariigid veel suuresti maha.

Piima tootmises ühe elaniku kohta on Balti liiduvabariikidest esikohal jällegi Eesti NSV — 539,0 kg; teisel kohal on Läti NSV — 515,0 kg ja viimasel kohal Leedu NSV — 402 kg piima elaniku kohta. Piima tootmises ületavad samuti kõik Balti liidu-vabariigid üleliidulise keskmise (245,0 kg piima elaniku kohta),

kuid, mis kõige hinnatavam, on tugevasti ees Ameerika Ühendriikide piimatoodangust (343 kg piima elaniku kohta). Kahjuks jäävad aga Balti liiduvabariigid veel maha Soomest (647,6 kg piima elaniku kohta) ning veel rohkem Taanist (1167,0 kg piima elaniku kohta) Eesti NSV osas on seejuures siiski rõõmustavaks nähtuseks, et võitoodangult elaniku kohta (11,5 kg) ületab vabariik NSV Liidu keskmise (2,8 kg elaniku kohta) ja on juba praegu peaaegu samal tasemel Soomega (11,6 kg võid elaniku kohta) Ameerika Ühendriikide võitoodangust (3,8 kg elaniku kohta) on Eesti NSV ja Läti NSV üsna suuresti ees.

Põllumajandussaaduste toodangu taseme analüüsimisel selgub, et toodangult elaniku kohta on Balti liiduvabariikide hulgas esikohal Eesti NSV, teisel kohal Läti NSV ja kolmandal kohal Leedu NSV. Selline järjestus aga ei vasta põllumajandusliku maa osatähtsusele maafondis. 1956. aasta ardmelil on põllumajanduslikku maad kõige rohkem (64% maafondist) Leedu NSV-s, teisel kohal on Eesti NSV (55%) ja kolmandal kohal Läti NSV — 50%. Leedu NSV-s, arvestades suhteliselt madalat toodangu taset elaniku kohta, toimub põllumajandusliku maa kasutamine tunduvalt vähema intensiivsusega kui Eesti ja Läti NSV-s, kus intensiivsuse tase on enam-vähem võrdne.

Esitatud arvestuse puhul on vaja arvesse võtta ka põllumajandusliku maa struktuuri, mis Balti liiduvabariikides on siiski üsna erinev. Nii näiteks on põllumaa osatähtsus põllumajanduslikust maast Leedu NSV-s 68%, Läti NSV-s 54% ja Eesti NSV-s kõigest 44%. Seega rohumaade poolest on kõige rikkam Eesti NSV ja kõige vaesem Leedu NSV Rohumaade suurem osatähtsus on soodustavaks teguriks piimakarjakasvatuse arendamisel. Maaviljeluse alal paistab silma Leedus tunduvalt suurem teravilja osatähtsus kui Lätis ja Eestis (teravilja all on Leedu NSV-s 51%, Läti NSV-s 41% ja Eesti NSV-s 43% külvipinnast).

Põllumajandusliku rahvastiku rakendatuse astme kohta Eesti NSV-s ja teistes Balti liiduvabariikides annab üldjoontes vastuse loomade arv 100 maaelaniku kohta, mis 1955. aasta andmetel oli Balti liiduvabariikides järgmine.

Loomade arv 100 maaelaniku kohta

Tabel 2

Vabariik	Veiseid	Lehmi	Sigu	Lambaid ja kitsi
Eesti NSV	93	56	96	69
Läti NSV	86	52	77	78
Leedu NSV	62	35	72	50

Tabelist nähtub, et loomade arv (välja arvatud lambad ja kitsad) 100 maaelaniku kohta on suurim Eesti NSV-s, ületades tunduvalt Läti NSV-d ja üsna suuresti Leedu NSV-d. Siit järeldub, et Eesti NSV-s on tööjõuressursid maal loomakasvatuses palju paremini ära kasutatud kui teistes Balti liiduvabariikides.

Ühtlasi näitab see, et vaba tööjõudu on loomakasvatuse arendamiseks Eesti NSV-s palju vähem kui näiteks Leedu NSV-s, kus maal on tegemist töövõimelise rahvastiku liigrohkusega.

Loomakasvatuse kiiremale arengule on kõikides Balti liidu vabariikides ikka veel takistuseks söödakultuuride vähene osatähtsus külvipinnas (Eesti NSV-s — 41,8%, Läti NSV-s 42,9% ja Leedu NSV-s kõigest 32,8% külvipinnast). Märgime võrdluseks, et söödakultuuride all on Rootsis 72% ja Soomes 64% külvipinnast.

Nagu eeltoodud lühianalüüsist selgub, on Eesti NSV-l Balti liiduvabariikide hulgas, vaatamata territooriumi ja rahvaarvu vähesusele³, üsna silmapaistev koht nii tööstuse kui ka põllumajanduse alal.

Toodangu poolest ühe elaniku kohta on Eesti NSV Balti liiduvabariikide hulgas rasketööstuse harudest esikohal elektrienergia ja mineraalväetiste tootmises, samuti ka saematerjalide ja paberi tootmises. Esikoht on vabariigil ka mitmete ehitusmaterjalide tootmises, millede tootmise taset ruumpuudusel ei olnud võimalik analüüsida. Sellisteks ehitusmaterjalideks on aknaklaas, ehitustellised ja -lubi ning pehme katusekatte materjal. Kergetööstuse harudest on vabariik esikohal tekstiilitööstuse, eeskätt puuvillase ja linase riide tootmise alal.

Toiduainetetööstusest väärivad esiletõstmist vabariigi saavutused kalapüügi ja kalatööstuse alal.

Teisel kohal on Eesti NSV Balti liiduvabariikide hulgas tsemendi, villase riide, nahkjalatsite ja konservide toodangult. Viimasele kohale jääb vabariik turbatootmise alal.

Põllumajanduse osas on Eesti NSV-l esikoht Balti liiduvabariikide tähtsaimate põllumajandussaaduste — piima ja liha — tootmises.

Kui siia lisada veel vabariigi erandlik koht põlevkivitööstuse alal, siis tuleks Eesti NSV-d iseloomustada kui arenenumat ja suhteliselt kõige intensiivsema tootmistasemega vabariiki Balti liiduvabariikide hulgas.

Eeltoodud saavutuste kõrval näitavad aga võrdlused teiste liiduvabariikidega ning välismaadega, et Eesti NSV-l, samuti nagu teistelgi Balti liiduvabariikidel, on olemas veel palju reserve nii looduslike ja tööjõuressursside kasutamise kui ka tööstuse ja põllumajanduse sisemiste reservide mobiliseerimise näol.

Teiselt poolt näitab Balti liiduvabariikide majanduse tähtsamate näitajate omavaheline võrdlemine veelkordselt tihedama majandusliku koostöö vajadust Balti liiduvabariikide vahel. See on kindlaks tagatiseks sotsialistliku tootmise kompleksseks arendamiseks ja ratsionaalseks paigutamiseks Balti liiduvabariikides, millel on küllaltki suur tähtsus NSV Liidu kogu loode- ja lääneosa majanduse edaspidisele arengule.

³ Eesti NSV hõlmab 25%, s. o. ühe neljandiku Balti liiduvabariikide kogupindalast. Eesti NSV-s elab 19%, s. o. vähem kui üks viiendik Balti liiduvabariikide rahvastikust.

О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ РАЗВИТИЯ ЭСТОНСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЙОНА

Канд. географ. наук В. Тармисто

Резюме

1. В Эстонии местных трудовых ресурсов значительно меньше по сравнению с другими Прибалтийскими республиками. На 1000 человек населения в Эстонии приходится 95,1 промышленных рабочих, в Латвии — 79,1 и в Литве — 43,6. Это соотношение приближается к уровню индустриально развитых стран и создает необходимость развития в республике прежде всего таких отраслей промышленности, где требуется относительно мало, но высококвалифицированной рабочей силы.

2. По размерам производства электроэнергии на душу населения (891,4 квч) Эстония стоит на первом месте среди других Прибалтийских союзных республик. В Эстонии на душу населения производится электроэнергии в 2 раза больше, чем в Латвии, и в 4 раза больше, чем в Литве. Увеличение производства электроэнергии в Эстонской ССР возможно только при условии строительства теплоэлектростанции на базе сланцев и торфа. В использовании гидроэнергетических ресурсов для производства гидроэлектроэнергии в республике уже достигнута оптимальная граница.

3. Использование богатых торфяных ресурсов республики осуществляется недостаточно: Эстонская ССР дает только 11% топливного торфа, производимого в Прибалтийских республиках. По интенсивности использования запасов торфа Эстонская ССР отстает от других Прибалтийских союзных республик. На тонну геологических запасов торфа в Эстонской ССР добывается 0,4 кг, в Латвийской ССР 0,7 кг и в Литовской ССР 3,5 кг топливного торфа. Незначительное использование запасов торфа в качестве топлива неизбежно ведет к дальнейшей чрезмерной эксплуатации лесных ресурсов республики и к использованию леса в качестве дровяного топлива.

С точки зрения рационального использования торфоресурсов республики целесообразно параллельно с дальнейшим расшире-

нием использования горючих сланцев в энергетических целях форсировать использование торфоресурсов прежде всего для производства торфобрикета и кускового торфа, во вторую очередь для производства электроэнергии. Решительно необходимо также расширить производство подстилочного торфа, для чего можно использовать не только крупные, но и небольшие местного значения залежи торфа.

4. Развитие деревообрабатывающей промышленности республики осуществлялось в послевоенное время главным образом за счет использования местных лесных ресурсов. Это вело к сверхнормативному использованию лесных богатств республики.

Для того, чтобы покончить с чрезмерной эксплуатацией лесных ресурсов Эстонской ССР необходимо увеличить ввоз из других экономических районов СССР и специализировать деревообрабатывающую промышленность на производстве таких видов продукции, которые требуют относительно меньше древесины и больше квалифицированной рабочей силы (мебель, фанера, качественная бумага и др.) В дальнейшем следовало бы не увеличивать производство целлюлозы и резко сократить использование древесины в строительстве и в качестве топлива; развивать производство строительных материалов из древесных отходов.

5. Целесообразно форсировать в республике исследовательские и подготовительные работы по комплексной эксплуатации залежей местных фосфоритов. Необходимо провести исследование для организации производства азотных удобрений в республике.

6. По уровню производства продуктов животноводства на душу населения Эстонская ССР стоит впереди других союзных республик Прибалтики, превышая также средний уровень по Советскому Союзу. Использование сельскохозяйственной земли и рабочей силы в сельском хозяйстве Эстонии происходит значительно интенсивнее, чем в других Прибалтийских республиках. Из вышеуказанного следует, что резервы для дальнейшего развития сельского хозяйства в Эстонии более ограничены, чем в Латвии и Литве.

7 Для народного хозяйства Эстонской ССР в целом характерна относительно более высокая интенсивность, чем в других Прибалтийских республиках. Для развития народного хозяйства Эстонской ССР трудовые ресурсы использованы полнее, чем в Латвии и Литве. Но сравнение с другими союзными республиками и с зарубежными странами показывает, что в Эстонии, как и в других Прибалтийских республиках, для развития производства имеется еще много неиспользованных природных и трудовых ресурсов, а также и внутренних резервов промышленности и сельского хозяйства.

8. Сравнение главнейших экономических показателей союзных республик Прибалтики доказывает еще раз надобность более тесного экономического сотрудничества между этими республиками.

Это явилось бы гарантией для комплексного развития и рационального размещения производства в Прибалтийских союзных республиках. Это имело бы в свою очередь довольно большое значение для дальнейшего развития экономики всей Северо-Западной и Западной части Советского Союза.